

Transandantal Gelecek Zaman Perspektifi ile İntihar Saldırıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Examining the Relationship Between the Transcendental Future Perspective and Suicide Attacks

Suat DALAKÇI Beyhan ZABUN

Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimler, Enstitüsü, Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara, Türkiye
Prof.Dr. Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Türkçe Ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Ankara, Türkiye

ÖZET

Zamana ilişkin düşüncelerimizin, tutumlarımızın ve inançlarımızın farkında olmak; mevcut davranışlarımızın altında yatan temel dinamikleri anlama konusunda bizlere önemli bir perspektif sunmaktadır. Birçok inanışta gelecek zaman, bedenin ölümü ile sona ermez. Ölüm sonrası başka bir varoluş ile yaşamın devam edeceğine dair inanışlar, bireylerin mevcut eylemleri üzerinde güçlü bir motivasyon oluşturmaktadır. Özellikle intihar saldırıları günümüz dünyasında terör örgütleri tarafından toplumsal düzeyde travma yaratmak için kullanılan etkin bir strateji olarak ön plana çıkmaktadır. İntihar saldırıları üzerinde yapılan çalışmalar, ölüm sonrası yaşam inancının, intihar eylemini gerçekleştiren saldırganlarının motivasyonlarını güçlü bir şekilde etkilediğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle intihar eylemcilerinin zamana yönelik tutum ve inançlarını belirlemek, intihar saldırılarının nedenlerinin anlaşılmasında ve önlenmesinde önemli bir role sahiptir. Çalışmamızda, ölüm sonrası yaşama olan inancın intihar saldırısı ile olan ilişkisinin sosyo-psikolojik yönleriyle ortaya koyulması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Zaman, Transandantal Gelecek, Zaman Perspektifi, İntihar Saldırısı

ABSTRACT

Being aware of our thoughts, attitudes and beliefs about time; It offers us an important perspective on understanding the fundamental dynamics underlying our current behavior. In many beliefs, the future does not end with the death of the body. Beliefs that life will continue with another existence after death create a strong motivation on the current actions of individuals. In particular, suicide attacks stand out as an effective strategy used by terrorist organizations to create trauma at the social level in today's world. Studies on suicide attacks reveal that belief in an afterlife strongly affects the motivations of the perpetrators of suicide. For this reason, determining the attitudes and beliefs of suicide bombers towards time has an important role in understanding and preventing the causes of suicide attacks. In our study, it is aimed to reveal the relationship between belief in life after death and suicide attack with socio-psychological aspects.

Keywords: Time, Transcendental Future, Time Perspective, Suicide Attack

1. GİRİŞ

Zaman: düşüncelerimize, davranışlarımıza, tutumlarımıza ve hayat amacımıza yön veren evrensel bir konudur. Evrensel ve karmaşık bir yapıda olması nedeni ile çağlar boyunca bilim insanlarının, din adamlarının, filozofların, sanatçıların üzerinde tartıştığı; araştırma yaptığı, eserler ürettiği bir alandır. Zaman, günlük yaşam içerisinde geçmişten geleceğe doğru tek yönlü bir çizgide akan bir süreç olarak ele alınmaktadır. Zaman kavramı; geçmiş, şimdi ve gelecek olmak üzere üç başlık altında incelenirken, zamana ilişkin algılarımız bu temel ayrımı biraz daha karmaşık bir yapı haline getirmektedir (Zimbardo ve Boyd, 1999). Geçmişten getirdiğimiz hoş olmayan anılarımız geleceğe yönelik beklentilerimizi olumlu yönde inşa etmemize engel olabilir veya şimdiki zaman diliminde haz peşinde yaşamak gelecekte bize zarar verme ihtimali yüksek durumların yaşanma olasılığını artırabilir. Adler'e göre geçmiş, şimdiki zaman diliminde deneyimlerimiz sonucunda gelişen duygu ve düşüncelerimizin yorumlanmasıdır (Yazgan-İnanç ve Yerlikaya, 2020). Aynı perspektiften bakıldığında gelecek zaman dilimi içinde benzer bir durum söz konusudur. Bilişsel yeniden yapılandırma becerisi ile bireyler zamanı göreceli olarak yorumlar. Başka bir ifade ile zamana yönelik algı ve tutumlarımız deneyimlere yüklediğimiz anlamlar neticesinde değişkenlik gösterir.

Fiziksel dünyamızda gelecek, ölüm kavramı ile yakından ilişkilidir. Çünkü ölüm, fiziksel varlığımıza son veren nihai bir olaydır. Ancak birçok insan için geleceğe odaklanma bireysel varlığın ölümüyle sona ermemektedir. Zira birçok kültürde ölüm sonrası başka tür bir varoluşun gerçekleşeceğine duyulan kuvvetli bir inanç sistemi vardır. Ölüm sonrası yaşam inancı nedeni ile araştırmacılar, gelecek zamanı ölüm öncesi ve ölüm sonrası olmak üzere iki başlık altında incelemektedir (Zimbardo ve Boyd, 2018). Ölüm öncesi geleceğe odaklanma: ev sahibi olmak, evlenmek, kariyer yapmak, anne baba olmak gibi temel hayati hedefleri barındırır. Ölüm sonrası geleceğe odaklanma ise cennete gitmek, başka bir yaşam formunda reenkarnasyon geçirmek, Tanrı'ya daha yakın olmak, sevdikleri ile tekrar görüşmek gibi ölüm sonrası yaşama olan inancın şekillendirdiği hedefleri içerisinde barındırmaktadır (Boyd ve Zimbardo, 1997).

Zimbardo ve Boyd (2018), ölümden sonraki yaşama yönelik inancın, bireylerin mevcut davranışları üzerinde önemli bir etkisi olduğunu öne sürmektedir. Bazı dini inanışlar insanı hayatta iken yapmış olduğu davranışlardan sorumlu

tutar. Beden ölür ama ruh sonsuza kadar yaşar. Bu nedenle, eylemlerimizin karşılığında alacağımız sonsuz ödül veya ceza gibi durumlar bireylerin şimdiki davranışları üzerinde motive edici bir güce sahiptir. Burada dikkat edilmesi gereken temel nokta; ölüm sonrası hayatın gerçekliği değil, bu gerçekliğe duyulan inancın davranışlarımızı şekillendirebilme etkisine sahip olmasıdır. İlgili araştırmalar, ölüm sonrası yaşama olan inancın bireylerin intihar eylemleri üzerinde önemli bir etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Günümüz dünyasında intihar saldırılarının giderek yaygınlaşması ve toplumsal düzeyde ağır bir travma oluşturması nedeni ile intihar eylemlerinin altında yatan temel faktörler önemli bir araştırma konusu haline gelmiştir. Literatürde intihar saldırılarının nedenlerini psikolojik ve sosyolojik değişkenler üzerinden açıklayan birçok çalışma bulunurken, bireylerin zamana yönelik algılarının intihar saldırıları üzerindeki etkisini açıklayan çalışmaların son derece sınırlı olduğu görülmektedir. (Boyd ve Zimbardo, 1997; Durkheim, 1992; Merari, 2007).

Bu bilgiler ışığında çalışmanın temel amacı, transandantal gelecek zaman perspektifi ile intihar saldırıları arasındaki ilişkinin incelenmesidir.

2. TRANSANDANTAL GELECEK ZAMAN PERSPEKTİFİ

Transandantal gelecek, bireylerin bilişlerindeki “ölüm sonrasında sonsuzluğa giden yaşam sürecini” ifade etmek için kullanılan bir ifadedir. Transandantal zaman perspektifi ise bu sürece ilişkin inanç ve beklentilerin bireylerin mevcut davranışları üzerindeki etkisini anlamaya ve açıklamaya çalışır (Boyd ve Zimbardo, 1997). Transandantal gelecek inancı bireylerin şimdiki zaman dilimlerinde yaşamış oldukları zorlu yaşam olaylarını daha katlanabilir düzeyde algılamalarına yardımcı olur. Eğitim ve sağlık sistemlerine erişimin mümkün olmadığı, şiddet, hırsızlık ve istismar gibi suç oranlarının yüksek olduğu, ekonomik olarak geride kalmış bölgelerde yaşayan bireyler için bu zorlu durumlar ile bilişsel olarak baş edebilmek transandantal gelecek inancı ile daha kolay bir düzeye gelir (Seema, Sircova, ve Baltin, 2014). Çünkü bu bireyler için ölüm sadece bu dünya için bir sondur. Ölüm sonrası yaşamda elde edilecek sonsuz ödüle veya cezaya gidilen yolda bu dünya içerisinde yaşanan zorlu olaylar sabredilmesi ve mücadele edilmesi gereken durumlardır. Yaşanılan yoksulluk, ızdırap ve kayıplar biliş düzeyinde daha kabul edilebilir ve anlamlı düzeyde işlenir. Sadece şimdiki zaman dilimi değil benzer bir açıdan geçmiş zaman diliminde yaşanmış olaylar biliş düzeyinde tekrar yorumlanır. Geçmişte var olan nahoş anılar zihinde yeniden anlamlı bir düzeyde işlenerek, bireyin psikolojik olarak dengede kalmasına yardımcı olur. Boyd ve Zimbardo (2018), transandantal gelecek zaman perspektifinin bazı yönleri ile gelecek zaman perspektifinden ayrıştığını ifade etmektedir. İki zaman perspektifi arasındaki en temel fark, gelecek zaman perspektifi dünyaya yönelik beklenti ve hedefleri içerirken, transandantal zaman perspektifi ise ölüm sonrası yaşama yönelik inançların oluşturduğu beklenti ve hedeflerini içermektedir. Transandantal gelecek zaman perspektifi ile gelecek zaman perspektifi bireylerin bilişlerinde yarattığı “kurgusal bir gerçeklik” üzerine kuruludur. Ancak ölümle birlikte sıradan gelecek yerini transandantal geleceğe bırakır. Transandantal gelecek, ölüm korkusunun biliş düzeyinde yarattığı stresi azaltmak için kurgulanan, din ve felsefe aracılığı ile kuşaktan kuşağa aktarılan bir inançtır (Penchev, 2021). Boyd ve Zimbardo (1997)'ya göre, transandantal zaman perspektifi bireylerin ölüm sonrası yaşama ilişkin olarak beş temel hedefi ile şekillenmektedir:

- ✓ Sonsuz yaşam isteği
- ✓ Yoksulluk, acı ve ızdırabın ortadan kaldırılması
- ✓ Reenkarnasyon
- ✓ Ölen sevdikleriniz ile yeniden buluşma isteği
- ✓ Sonsuz cezadan kaçınma

Transandantal zaman perspektifi, hayatın üstünde bir enerjiye veya güce olan inancı temsil etmektedir. Bu inanç bireylerin maneviyatları ile yakından ilişkilidir (Timoszyk-Tomczak ve Bugajska, 2019). Maneviyat, bireylerin ruhsal dünyalarında önemli bir konumda bulunmaktadır. İlgili araştırmalar ölüm sonrası yaşama olan inancın, olumsuz olaylar karşısında bazı bireyler üzerinde sağaltıcı bir etkisinin olduğunu öne sürerken bazı bireylerin ruh sağlığı üzerinde de olumsuz etkiler yaratabileceğini ortaya koymaktadır (Chang Park, Kim, Kim, Nam ve Kim, 2018; Koenig, 2005; vanLaarhoven, Schilderman, Verhagen, Vissers ve Prins, 2011).

Transandantal gelecek, karmaşık ve tartışmalı bir araştırma konusudur. Transandantal gelecek inancı, bireylerin akılcı olmayan inançlarını ortaya çıkarabileceği gibi aynı zamanda bireylerde benmerkezci bakış açısının dengelenmesinde de hayati bir role sahiptir. Bu inanç bireylerin hayal etme kapasitesi ile yakından ilişkili olup, “Öldükten sonra beni neler bekliyor?” sorusunun hayal gücü ile birleşmesi ile kuvvetli bir şekilde bürünmektedir (Timoszyk-Tomczak ve Bugajska, 2019). Transandantal gelecek sonsuz zamanı kapsadığı için birey dünyada iken zihinsel olarak sonsuzluğa giden bir yolculuğa çıkar. Sosyolojik bir perspektiften bakıldığında da birey içinde bulunduğu kültür tarafından kabul edilen uyumlu davranışları sergileyerek toplum tarafından da onaylanmış olur (Stack, 2005). Bu bağlamda, hem bireysel hem de toplumsal dinamikler tarafından kabul gören transandantal zaman perspektifi süreğenliğini devam ettirir.

3. İNTİHAR

İntihar, en yalın hali ile bireyin bilinçli ve amaçlı bir şekilde kendi hayatına son vermesi olarak tanımlanabilir (İçli, 2021). İntihar içerdiği psikolojik ve sosyolojik bileşenler nedeni ile geçmişten günümüze kadar birçok psikolog, psikiyatrist ve sosyolog tarafından elen alınmış psiko-sosyal bir olgudur. Psikolog ve psikiyatristler intiharı: depresyon, anksiyete, kişilik bozuklukları gibi psikolojik değişkenler üzerinden açıklamaya çalışırken sosyologlar ise intiharı; sosyo-kültürel değişim, sosyal hareketlilik gibi toplumsal dinamikler üzerinden açıklamaya çalışmışlardır (Alkan, 2006). Freud (2019)'a göre intihar, bireyin doğuştan getirdiği libidinal enerjinin yaşanan depresyon sonucu oluşan hayal kırıklığı ve öfke ile kendine yönelmesi ile ortaya çıkmaktadır. Başka bir ifade ile birey yaşam enerjisini kaybederek öfke ile kendisi üzerinden toplumu cezalandırmaktadır. Birey karşılaştığı probleme yönelik bir çözüm yolu üretmediği zaman umutsuzluk, çaresizlik ve öfke duyguları içerisinde bulunur. Bu durumun sonucunda intihar bireye bütün bu problemlerden kaçış için alternatif bir çözüm haline gelir. Araştırmacılar, intihar öncesi bireylerde yüksek düzeyde depresyonun görüldüğüne işaret etmektedir (King, Schmalig, Cowley ve Dunner, 1995). Aile içi şiddet, akran baskısı, çocukluk döneminde geçirilen olumsuz yaşantılar, suça meyilli olma, kişilik bozuklukları gibi birçok psikolojik değişken araştırmacılar tarafından intihar olgusunun altında yatan temel sebepler olarak gösterilmektedir (Angelakis ve Gooding, 2019; Burnham, 2011; Hacker, 1976; Happani, 2021).

Sosyolojik perspektiften bakıldığında Durkheim (1992) intiharı, toplumsal yapıda meydana gelen değişimler üzerinden açıklamıştır. Durkheim (1992), intihar oranlarının; güçlü aile ve akrabalık bağlarının hüküm sürdüğü, sosyal krizlerin daha az yaşandığı ve bireyin toplum ile daha derin bir bağ kurduğu kırsal bölgelerde daha az yaşandığını öne sürmektedir. Başka bir ifade ile bireyin kendisini topluma ait hissetmesi ve toplum ile bütünleşmesi intiharların engellenmesine olanak sağlayacaktır (Oktik, Top, Sezer ve Bozver, 2003). Bunun aksine, bireyciliğin ön planda olduğu, sosyal bağların zayıf olduğu sanayileşmiş bölgelerde intihar oranları daha yüksek düzeyde yaşanmaktadır. Ayrıca değişen ekonomik koşulların toplumsal düzeyde yarattığı bilinmezlik durumu da intihar eylemlerinin artmasında kritik bir öneme sahiptir (Marshall, 1981; Oktik, Top, Sezer ve Bozver, 2003).

4. İNTİHAR SALDIRILARI VE TERÖRİZM

Günümüzde intihar saldırılarının terör örgütleri tarafından bir strateji olarak kullanılması ve intihar saldırılarının birey ve toplum üzerinde psikolojik, ekonomik ve siyasal açıdan olumsuz sonuçlar meydana getirmesi ile intihar olgusu araştırmacılar tarafından çok yönlü olarak incelenmektedir (Burnham, 2011). İntihar saldırısı, bireyin kasıtlı olarak belirlediği bir hedefi kişisel, dini, siyasal, ekonomik nedenlerle kendisini motive ederek zarar verme veya yok etme amacı güttüğü bir şiddet biçimidir (Kimhi, 2007).

İntihar saldırılarının geçmişine bakıldığında, tarihin birçok farklı döneminde, birçok din ve inanışta var olduğu görülmektedir. İsmailiye mezhebine mensup Hasan Sabbah güdümündeki Haşhaşi isimli intihar komandosu 12.yy'da dönemin Büyük Selçuklu Devleti bürokratlarına çok sayıda saldırı gerçekleştirmiştir. İkinci dünya savaşı esnasında Japon Kamikazeleri Amerika Birleşik Devletlerine karşı birçok intihar saldırısı gerçekleştirmiştir. (Happani, 2021). 11 Eylül saldırıları sonucunda Irak'ın Amerika Birleşik Devletleri tarafından işgali ile başlayan süreçte, Mart 2003 ve Aralık 2010 tarihleri arasında Irak'ta 1003 intihar saldırısının gerçekleştiği ve bu saldırılarda toplam 12.284 kişinin hayatını kaybettiği görülmektedir (Burnham, 2011). Geçmişten günümüze kadar Türkiye, Afganistan, Pakistan, Suriye, Lübnan, Filistin, Amerika, İspanya gibi dünyanın birçok coğrafyasında Pkk, İşid, Eta, El-Kaide, Hizbullah, El-Nusra Cephesi gibi birçok terör örgütü intihar saldırıları aracılığı ile binlerce masum insanı katletmeye devam etmektedir.

Son yıllarda dünya üzerinde intihar saldırılarının ivme kazanması ile araştırmacılar intihar saldırganlarının profilini ve intihar saldırılarının arkasında yatan motivasyonel dinamikleri incelemeye başlamışlardır (Zimbardo ve Boyd, 2018). İntihar saldırıları ile ilgili yaygın kanı, intihar saldırganlarının:

- ✓ Alt sosyo-ekonomik düzeyden geldiği,
- ✓ İyi bir eğitim geçmişlerinin olmadığı,
- ✓ Öfke ve nefret duygusu içerisinde yetiştirildiği ,
- ✓ Suç işlemeye meyilli bir kişilik yapısı olduğu (Antisosyal Kişilik Bozukluğu),
- ✓ Akıl sağlıklarının yerinde olmadığı,
- ✓ Aşırı dini inanca sahip olduğu yönündedir

İntihar saldırganları üzerinde yapılan birçok çalışma ise bu yaygın kanının aksine, intihar saldırganlarının çoğunluğunun orta ve üst sosyoekonomik düzeyden geldiklerini, nitelikli bir lise ve üniversite eğitimi aldıklarını, sağlıklı ilişkilerin yer aldığı ailelerden geldiklerini, intihar için bir risk faktörü olan klinik belirtiler göstermediklerini ortaya koymaktadır (Pape, 2005; Shermer, 2006). Dini motivasyonun intihar saldırıları üzerinde önemli bir rol oynadığı ifade edilse de, Pape (2005) ve Burnham (2011) çalışmalarında görünürde İslami bir nitelik taşıyan Baasçılar ve El Kaide gibi örgütlerin temelde seküler bir yapıda olduklarını belirtmişlerdir. Pezahzur (2006)'a göre

din, intihar saldırıları üzerinde dolaylı bir role sahip olsa da, intihar saldırılarının gerçekleşmesinde ana neden değildir.

Hacker (1976) çalışmasında, ölümden sonraki yaşamda vaat edilen sonsuz ödülün intihar saldırılarının arkasındaki motivasyonel dinamiklerden biri olduğunu ortaya koymaktadır. Cunningham (2007) ve Merari (2007) intihar saldırganları üzerinde yürüttükleri çalışmalarında, Filistinli saldırganların İslamiyet'in intiharı yasaklamasına rağmen gerçekleştirdikleri intihar saldırılarının intihar niteliği taşımadığını, şehitlik mertebesine yükselerek Allah'a daha yakın olacakları ve eylemlerini sonsuz cennete giden bir kapının açılması olarak yorumladıklarını ifade etmişlerdir.

5. TRANSANDANTAL GELECEK ZAMAN PERSPEKTİFİNİN İNTİHAR SALDIRILARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Zimbardo ve Boyd (1997) intihar saldırılarının arkasında yatan motivasyonel dinamiklerden birisinin de saldırganların zamana yönelik algı ve tutumlarının olduğunu öne sürdüler. Zimbardo ve Boyd (1999), uzun yıllar süren çalışmalarının sonucunda: bireylerin zamana yönelik inanç ve düşüncelerinin mevcut davranışları üzerinde önemli bir etkisinin olduğunu ve bireylerin geçmiş-negatif, geçmiş-pozitif, şimdi-kadercı, şimdi-hazcı ve gelecek zaman perspektifi olmak üzere beş zaman boyutundan birisi içinde yaşamaya eğilimli olduklarını göstermişlerdir. Bu bağlamda, Zimbardo ve Boyd (2018)'un intihar saldırganlarının profilini ortaya çıkarmaya yönelik çalışmalarında ki hipotezleri şu şekildedir:

- ✓ Geçmiş-pozitif zaman perspektifi düşük: Birey geçmişine olumlu duygu ve düşüncelere ile bakmıyor olabilir.
- ✓ Geçmiş-negatif zaman perspektifi yüksek: Birey geçmiş yaşantısından olumsuz birçok anı ve yaşantı taşıyor olabilir.
- ✓ Şimdi-kadercı zaman perspektifi yüksek: Birey yaşam kontrolünün dış güçler tarafından yönetildiğine inanabilir.
- ✓ Şimdi-hazcı zaman perspektifi düşük: Birey mevcut yaşantısından keyif almıyor olabilir.
- ✓ Gelecek zaman perspektifi düşük: Birey gelecekte bir şey beklemiyor olabilir.

Zaman perspektifleri üzerinden yapılan hipotezler intihar saldırganlarına ait belli özellikleri karşılıyor olsa da Zimbardo ve Boyd (2018) bunun yeterli olmadığı düşüncesine ulaştılar. İlerleyen safhalarda zaman perspektifi teorisinde yer alan zaman boyutlarından bağımsız başka bir zaman dilimine ait inancın, intihar saldırganlarının davranışları üzerinde daha baskın olduğunu öne sürdüler. Zimbardo ve Boyd (1997)'a göre bu inanç, bireylerin din ve maneviyatları ile de yakından ilişkili olan ölüm sonrası yaşam düşüncesi üzerinde inşa edilmektedir. Yukarıda da kısaca bahsedildiği üzere, intihar saldırganlarının tek bir profil üzerinde olmaması, intihar eylemini güdüleyen bireysel, sosyal, siyasi, dini birçok etkenin olması, intiharın disiplinler arası bir bakış açısı ile değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır (Stack, 2005). Bu bağlamda, Zimbardo ve Boyd (1997), daha önce sistematik bir şekilde üzerinde durulmamış olan zaman konusunun intihar saldırganlarının davranışlarının önemli bir bileşeni olduğu sonucuna varmışlardır.

Zimbardo ve Boyd (2018) çalışmalarında, ölüm sonrası yaşamda kendilerine vaat edilen sonsuz ödül ve cezaya ya da başka bir varoluş halinde olmaya ilişkin beklentilerin zaman perspektifi teorisinde yer alan beş zaman boyutundan bağımsız bir zaman perspektifi yarattığı bulgusuna ulaşmışlardır. Transandantal gelecek zaman perspektifi baskın olan bireyler, mensup oldukları dini inancın gerektirdiği eylemleri yerine getirmede daha aktif olur. Bununla beraber, transandantal gelecek zaman perspektifi, bireylerin diğer zaman boyutlarına ait tutumlarının şekillenmesinde de güçlü bir etkiye sahiptir. Müslümanlık, Hristiyanlık, Yahudilik ve Budizm gibi birçok din kendi mensuplarına ölüm sonrası yaşama ait farklı bir senaryo sunmaları nedeni ile bireylerin zaman perspektiflerine ait eğilimleri de inandıkları din veya mezhepleri doğrultusunda farklılık göstermektedir. Ayrıca bireylerin içinde buldukları coğrafya, yetiştirilme tarzları ve cinsiyetleri gibi birçok demografik değişken de bireylerin zaman perspektifleri üzerinde önemli değişiklikler yaratabilir (Zimbardo ve Boyd, 1999). Örneğin; Amerika'da yaşayan Müslüman bir kadın ile Ortadoğu'da yaşayan Müslüman bir kadının zamana yönelik farklı tutumlar sergileyebileceği aşıkardır. Çünkü toplumların zamana yönelik yükledikleri anlamlar kendi içerisinde çok farklılık gösterebilmektedir. Doğulu toplumlar zamanı sabah, öğlen, akşam gibi belirli ölçülere bölerek yaşarken, batılı toplumlar zamanı dakikalar ile sınırlandırarak yaşar (Geçtan, 2010).

Transandantal gelecek inancı, intihar saldırıları gibi akılcı olmayan davranış kalıplarının anlaşılmasında bizlere önemli bir perspektif sunmaktadır (vanBeek ve Kairys, 2015). Bir intihar saldırganı için ölüm sonrası yaşamda kendisine vaat edilen sonsuz ödül, ölüm öncesi gelecekte elde edeceği kazanımlardan daha önemlidir. Bu nedenle intihar, saldırgan açısından sadece kin, nefret veya karamsarlık duygusu içinde toplumu cezalandırmak için yapılan bir eylem değildir. Ölüm sonrası yaşam üzerine oluşturduğu beklentilerine kavuşmak amacı ile giriştiği bilinçli ve gönüllü bir davranıştır (Hacker, 1976). Geçmiş zaman diliminin pozitif veya negatif olarak yapılandırılması geleceğe ilişkin beklentilerin şekillenmesinde önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle bireylerin ölüm öncesi geleceğe ilişkin beklentileri yaşadıkları deneyimler sonrasında değişkenlik gösterebilir. Sıradan gelecek içerisinde yer alan ödül veya cezalar bireylerin motivasyonları üzerinde değişiklik yaratabilir. Çünkü ölümün bir son olması, duyumsanan acıya ve

hazza karşı bir sınır çizmektedir. Oysa transandantal gelecek inancında, ölüm sonrası yaşamın sonsuz olması ödül veya cezanın da sonsuza kadar süreceği düşüncesini oluşturur. Bu bağlamda, transandantal zaman perspektifi, sıradan geleceğe göre bireyler üzerinde daha güçlü bir motivasyon gücüne sahiptir (vanBeek ve Kairys, 2015). Geçmiş zamanı negatif duygular ile yapılandıran bir intihar saldırganı açısından düşünüldüğünde, saldırgan birey intihar eylemi ile hem bu dünyada ki acısına son verir hem de ölüm sonrası yaşam da sonsuz bir ödüle sahip olur. İntihar saldırılarının toplum açısından kutsal bir mücadele yolu olarak benimsenmesi de intihar saldırılarına yönelik motivasyonu artırabilir. İntihar saldırılarının temel amacı, toplumsal düzeyde bir travma yaratmaya çalışmaktır. İntihar saldırısı ile zarar verilmesi amaçlanan grup fiziksel olarak zarar görürken, intihar saldırısının yarattığı güvensizlik ve kaos ortamı ile bütün toplum psikolojik olarak ciddi bir yara alır (Eşsizozlu vd., 2017). Elde edilen bu başarı sonucunda saldırgan mensubu olduğu örgüt veya cemaat tarafından *kahraman* ilan edilir. Saldırganın eylem için gösterdiği azmi, kararlılığı ve fedakarlığı örgüt veya cemaat bünyesinde örgütün diğer üyelerine karşı takdir edilir. İntihar eylemcisinin sonsuz bir hayatı edebi lanetten kurtularak sürdüreceği ve eylemci ile ölüm sonradaki yaşamda tekrar bir araya gelineceği vurgulanır. Bu şekilde örgüt veya cemaat diğer saldırganlara eylemi transandantal gelecek inancı ile empoze eder (Florian ve Mikulincer, 1998; Zimbardo ve Boyd, 2018). Sonuç olarak, bireyin yaşantı, algı ve tutumları sonucunda geliştirdiği; *özel zaman perspektifi* ile baskın kültürün benimsediği; *toplumsal zaman perspektifi*, intihar saldırılarının arkasındaki zamana yönelik düşüncelerin şekillenmesinde önemli bir role sahiptir.

İntihar saldırısı, bireyin transandantal gelecek zaman perspektifi ile gelecek zaman perspektifi arasındaki çatışmanın bir sonucu olarak da gerçekleşebilir (Boyd ve Zimbardo, 1997). İntihar saldırganının yoksulluk, savaş, sevilen birinin kaybı, aile içi şiddet gibi tanık olduğu veya deneyimlediği zorlu yaşam olayları ölüm öncesi gelecek ile ilgili umut ve beklentilerini yok edebilir. Ölüm öncesi geleceğe ilişkin umutlarını kaybeden bir birey bütün beklentilerini transandantal geleceğe bırakır. Bu şekilde transandantal gelecek zamanın birey üzerinde oluşturduğu motivasyon, bireyin ölüm öncesi geleceğe yönelik beklentilerini anlamsız hale getirir. Çünkü birey ölüm öncesi gelecekte herhangi bir şey elde edebileceği düşünmez. Bütün düşünce ve eylemlerinin odak noktasını transandantal gelecek oluşturur. Bu nedenle bireylerin ölüm öncesi geleceğe ilişkin umut ve beklentilerinin yüksek olması transandantal geleceğe olan inancı dengeler.

Bireyin geleceği pozitif düşünceler ile inşa edebilmesi için bireysel ve toplumsal unsurların uyum içinde olması gerekmektedir. Kendisine ve topluma karşı yabancılaşmış bir birey açısından gelecek kaotik bir görüntüye sahiptir. Belirli davranışların belirli sonuçları getirmemesi durumunda birey biliş düzeyinde bir dengesizlik yaşar ve bu dengesizliğin getirmiş olduğu anksiyete bireyin geleceğe yönelik plan yapabilme becerisine zarar verir. İntihar saldırıları ile hedef alınan gruba karşı belirli bir mesaj verilmek istenir. Bu mesajın odak noktasında ise toplumsal düzeyde bir kaos ortamı yaratmak vardır.

Özellikle günümüz Ortadoğu coğrafyasında yaşanan intihar saldırıları arkasında son derece olumsuz bir görüntü yatmaktadır. Terör örgütlerinin en stratejik yöntemlerinden biri olan intihar saldırıları, insanların geleceğe yönelik beklentilerinin ortadan kaldırılmasını amaçlar (Kimhi ve Even, 2004). Parçalanmış cesetler, hasar görmüş binalar, kullanılmaz hale gelen alt yapı sistemleri, korku içinde yükselen çığlık sesleri o bölgede geleceğin sonlandığını gösteren bir manzara oluşturmaktadır. İntihar saldırıları ile oluşturulan fiziksel zarar yerini toplumsal bir travmaya bırakır. Ölüm öncesi gelecek zamana ilişkin yok edilen umutlar transandantal zaman perspektifi üzerinde tekrar yükselir. Ülkelerin terör örgütleri ile olan mücadelesinde kullandıkları zaman perspektifinin önemli bir rolü bulunmaktadır (Zimbardo ve Boyd, 2018). Terör örgütleri intihar saldırıları aracılığı ile bireylerin gelecek zaman perspektiflerini ortadan kaldırarak transandantal zaman perspektiflerini aktif hale getirir. Ülkeler ise bireylerin toplum içinde kendilerini güvenli bir şekilde yaşayabilmelerine yönelik müdahalelerde bulunur. Gelir adaletsizliğini ortadan kaldırması, yoksulluk ile mücadele edilmesi, barınma ihtiyaçlarının giderilmesi, eğitim ve sağlık sistemlerinden etkin bir şekilde herkesin yararlanabilmesi, alt yapı hizmetlerinin iyileştirilmesi gibi birçok konuda yapılan yatırımlar bireylerin sıradan geleceğe yönelik plan yapabilme motivasyonlarını yükseltir. Bu şekilde sosyal ve ekonomik refah seviyesinin yüksek olduğu bir toplumda istikrarlı ve huzurlu bir yapı oluşmaya başlar. Terör örgütlerinin intihar saldırıları aracılığı ile yaratmak istediği kaos ortamı, ülkelerin bireyler üzerinde sıradan gelecek perspektifini genişletmesi ile ortadan kaldırılabilir. Sonuç olarak güçlü bir gelecek zaman perspektifi profili, transandantal gelecek zaman perspektifinin olumsuz yönde kullanılmasına karşı etkin bir strateji olarak kullanılabilir.

6. SONUÇ ve ÖNERİLER

Motivasyon, aldığımız kararlar ve gerçekleştirdiğimiz davranışlar üzerinde yadsınamaz bir öneme sahiptir. Geleceğe ilişkin hedef ve beklentilerin oluşmasında motivasyonun önemli bir etken olduğunu gösteren birçok çalışma bulunmaktadır (Park, Williams ve Zurba, 2020; Van Zomeren, Pauls ve Cohen-Chen, 2019). Motivasyon insanı harekete geçiren bir dürtüdür ve etkisi ödüllerin veya cezaların sürekliliğine göre değişkenlik gösterir. Fiziksel dünyamızda insanlar için hiçbir ödül veya ceza sonsuza kadar sürmez. Ancak ölüm sonrasında sonsuzluğa uzanan bir yaşama olan inanç, insanların mevcut eylemleri üzerinde güçlü bir motivasyon kaynağı yaratır. Bu motivasyon ile birey bazı durumlarda öngörülmesi mümkün olmayan davranışlar sergileyebilir. Bu bağlamda transandantal gelecek

inancı: “*irrasyonel bir davranış biçimi*” olarak nitelendirilen intihar saldırılarının, gerçekleştirilme gerekçelerine dair bizlere güçlü bir öngörü sunmaktadır.

İntihar saldırılarının psikososyal bir olgu olması nedeni ile hem bireylerin *özel zaman perspektiflerini* hem de toplumların *toplumsal zaman perspektiflerini* belirlemek, intihar saldırılarının zaman ile olan ilişkini ortaya koymak açısından kritik bir öneme sahiptir. İntihar saldırıları temel insani ihtiyaçların karşılanamadığı, transandantal gelecek inancının güçlü olduğu toplumlarda daha fazla gerçekleşmektedir. Geçmiş yaşantıların yoksulluk, acı ve şiddet içinde geçmesi ve bireylerin hayatları üzerinde kontrolleri olmadığına dair inancı geçmiş-negatif ve şimdi-kadenci zaman perspektiflerinin baskın bir niteliğe bürünmesine neden olmaktadır. Ayrıca güçlü bir transandantal gelecek inancı, bireylerin gelecek zaman perspektifi üzerinde olumsuz bir etki yaratmaktadır. Zira negatif duygu ve düşünceler ile yetişmiş ve ölüm öncesi geleceğe ilişkin motivasyonu olmayan bir birey, kolektif bir bilinç ile hareket ederek potansiyel bir intihar eylemcisi haline gelebilir.

Siyasi, sosyal ve ekonomik açıdan belirli bir refah düzeyine erişmiş olan uygar toplumlarda ki bireylerin özel zaman perspektifleri incelendiğinde, geçmiş pozitif ve şimdi hazcı zaman yönelimleri daha baskındır. Ayrıca bu bireyler mevcut eylemlerinin sonuçları ile ilgili daha fazla bireysel sorumluluk aldığı için eylemlerinin gelecekte oluşturacağı bireysel ve toplumsal etkileri düşünerek hareket ederler. Geleceğe yönelik motivasyonları yüksek düzeyde olduğu için bu bireylerin transandantal gelecek inançları daha esnek bir yapıya sahiptir.

Sınırlı bir gelecek algısı, bireylerin geleceğe yönelik uzun vadeli plan yapabilme becerilerini zayıflatır. Transandantal gelecek zaman perspektifi güçlü olan bir intihar saldırganı açısından bu durum değerlendirildiğinde, gelecek onlar için yok hükmündedir. İntihar eylemine yönelik tutum ve tercihlerini içinde bulunduğu grubun transandantal gelecek inancı belirler. Ancak intihar saldırganları mensubu oldukları sosyal çevrenin aldıkları kararlar üzerindeki otomatik etkisini yadsırlar. İntihar eylemlerine transandantal gelecek inancı ile rasyonel bir açıklama getirirler. Bu şekilde bir birey gönüllü bir intihar eylemcisi olmaya hazır hale gelir.

İntihar saldırılarının zaman faktörü üzerinden sosyo-psikolojik boyutları ile incelendiği bu araştırmada, bireysel ve toplumsal düzeyde yapılabilecek çalışmalar aşağıda sıralanmıştır:

- ✓ Bireylerin özel zaman perspektiflerinin mevcut karar ve eylemler üzerindeki etkilerini anlama hususunda okul temelli farkındalık çalışmaları geliştirilmelidir.
- ✓ Öngörülebilir bir gelecek vizyonu oluşturabilmek için temel insani ihtiyaçların (barınma, giyim, gıda, eğitim, sağlık vb.) karşılandığı bir toplum yapısı oluşturulmalı ve bu yapının muhafaza edilmesine yönelik koruyucu tedbirler alınmalıdır.
- ✓ Transandantal gelecek inancının olumlu yönde kanalize edildiği örnek çalışmaların sayısı artırılmalı ve medya aracılığı ile bu çalışmalar toplumsal düzeyde teşvik edilmelidir.

KAYNAKÇA

1. Alkan, N. (2006). *Türkiye’de terör örgütleri tarafından gerçekleştirilen intihar saldırılarının sosyolojik ve psikolojik açısından incelenmesi ve önleme*. Yüksek Lisans Tezi, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
2. Angelakis, I., & Gooding, P. (2019). Obsessive–compulsive disorder and suicidal experiences: The role of experiential avoidance. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 50(2), 359-371.
3. Boyd, J. N., & Zimbardo, P. G. (1997). Constructing time after death: the transcendental-future time perspective. *Time & Society*, 6 (1), 35-54.
4. Burnham, G. (2011). Suicide attacks—therationale and consequences. *The Lancet*, 378(9794), 855–857.
5. Chang Park, K., Kim, J.-W., Kim, T. H., Nam, G., & Kim, H.-S. (2018). Association between religion, belief in afterlife and depression in elderly living alone. *Journal of Pain and Symptom Management*, 56(6), e139.
6. Cunningham, K., J. (2007). Countering female terrorism. *Studies in Conflict & Terrorism*, 30(2), 113-129.
7. Durkheim, E (1992). *İntihar* (O. Ozankaya, Çev.) Ankara: İmge.
8. Eşsizoğlu, A., Altınöz, A. E., Sonkurt, H. O., Kaya, M. C., Köşger, F., & Kaptanoğlu, C. (2017). The risk factors of possible PTSD in individuals exposed to a suicide attack in Turkey. *Psychiatry Research*, 253, 274–280.
9. Florian, V., & Mikulincer, M. (1998). Symbolic immortality and the management of the terror of death: The moderating role of attachment style. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74 (3), 725–734.
10. Freud, S. (2019). *Yas ve Melankoli* (L. Uslu, Çev.). İstanbul: Cem (1917).
11. Hacker, F. (1976). *Crusaders, Criminals, Crazies: Terror and Terrorism In Our Time*. New York: Norton.

12. Happani, N. (2021). *İntihar Saldırısı Eylemlerinin Anatomisi ve Türkiye’de Gerçekleştirilen İntihar Saldırılarının Analiz ve Değerlendirilmesi*. Doktora Tezi, Milli Savunma Üniversitesi Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, İstanbul.
13. Geçtan, E. (2010) *Zamane*. İstanbul: Metis.
14. İçli, T., G. (2021). *Kriminoloji*. Ankara:Seçkin.
15. Kimhi, S. (2007). Yoramshweitzer (Ed.):femalesuicidebombers: DyingforEquality? *Democracyand Security*, 3(2), 241–246.
16. Kimhi, S., &Even, S. (2004). Whoarethepalestiniansuicidebombers? *TerrorismandPoliticalViolence*, 16(4), 815–840.
17. King, M. K.,Schmaling, K. B., Cowley, D. S., &Dunner, D. L. (1995). Suicideattempthistory in depressedpatientswithandwithout a history of panicattacks. *ComprehensivePsychiatry*, 36(1), 25–30.
18. Koenig, H. G. (2005) *FaithandMentalHealth: ReligiousSesourcesForHealing*. West Conshohocken, PA: Templeton Foundation.
19. Marshall, J. R., &Hodge, R. W. (1981). Durkheimandpierce on suicideandeconomicchange. *SocialScienceResearch*, 10(2), 101–114.
20. Merari, A. (2007). Psychologicalaspects of suicideterrorism. In B. Bongar, L. M. Brown, L. E. Beutler, J. N. Breckenridge, & P. G. Zimbardo (Eds.), *Psychology of terrorism* (pp. 101–115). New York: Oxford University.
21. Oktik, N., Top, A., ve Sezer, S. (2003). Muğla ili intihar ve intihar girişimlerinin sosyolojik olarak incelenmesi. *Kriz Dergisi*, 11(3), 1-19.
22. Pape, R., A.(2005). *Dyingto Win: The Strategic Logic of SuicideTerrorism*. New York: Random House.
23. Park, A., Williams, E., &Zurba, M. (2020). Understandinghopeandwhat it meansforthefuture of conservation. *BiologicalConservation*, 244, 108507.
24. Penchev, V. (2021). Bothclassical&quantuminformation: both bit &qubit. Bothphysical&transcendental time. *Philosophy of Scienceejournal*, 14(22), 1-24.
25. Pedahzur, A. (2006). *RootCauses of SuicideTerrorism: TheGlobalization of Martyrdom*.London: Routledge.
26. Stack, S. (2005). Suicide in media: a quantitativereview of studiesbased on nonfictionalstoreis. *Suicideand Life –ThreateningBehavior*, 35(2), 121-133.
27. Seema, R.,Sircova, A., &Baltin, A. (2014). Transcendentalfuture - Is it a healthybelief for a time perspective? Thetranscendental-future time perspectiveinventory (TTPI) in Estonian. *TramesJournal of theHumanitiesandSocialSciences*, 18(68-63), 57-75.
28. Shermer, M. (2006). Murdercide. *ScientificAmerican*, 294(1), 34–34.
29. Timoszyk-Tomczak, C.,&Bugajska, B. (2019). Transcendentandtranscendental time perspectiveinventory. *Frontiers in Psychology*, 9, 1-10.
30. Van Beek, W.,&Kairys, A. (2015) Time perspectiveandtranscendentalfuturethinking. In M. Stolarski, N. Fioulaine, & W. vanBeek (Eds.), *Time perspectivetheory; Review, researchandapplication: Essays in honor of Philip G. Zimbardo*(pp. 73-86). London: Springer.
31. vanLaarhoven, H. W. M.,Schilderman, J., Verhagen, C. A. H. H. V. M., Vissers, K. C., &Prins, J. (2011). Perspectives on deathand an afterlife in relationtoquality of Life, depression, andhopelessness in cancerpatientswithoutevidence of diseaseandadvancedcancerpatients. *Journal of PainandSymptom Management*, 41(6), 1048–1059.
32. vanZomeren, M., Pauls, I. L., &Cohen-Chen, S. (2019). Is hopegoodformotivatingcollectiveaction in thecontext of climatechange? Differentiatinghope’semotion- and problem-focusedcopingfunctions. *Global EnvironmentalChange*, 58, 101915.
33. Yazgan-İnanç, B., Yerlikaya, E.E. (2020). *Kişilik kuramları*. Ankara: Pegem.
34. Zimbardo, P. G., &Boyd, J. N. (1999). Putting time in perspective: A valid, reliableindividual-differencesmetric. *Journal of PersonalityandSocialPsychology*, 77(6), 1271–1288.
35. Zimbardo, P. G., &Boyd, J. N. (2018). *Zaman paradoksu* (T. Yalur, Çev.). İstanbul: Pegasus.